

УДК 371.14

© Деміденко В. В., 2014

<https://orcid.org/0000-0001-8002-1183>

СЕРЕДОВИЩНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ КОЛЕДЖУ

В. В. Деміденко

Державний вищий навчальний заклад «Куп'янський автотранспортний коледж» (Куп'янськ, Харківська область, Україна)

E-mail: demidenko_victor@mail.ru

У статті розглянуто основні підходи до трактування понять «середовище» й «освітнє середовище». Під освітнім середовищем розуміється частина соціокультурного простору, зона взаємодії просторово-предметного, соціального та організаційно-технологічного складників освітнього процесу.

Освітнє середовище коледжу розглядається як простір взаємодії різноманітних підсистем, у тому числі — утворених учасниками освітньо-виховного процесу: адміністрацією, педагогічним колективом, студентським колективом, окремими викладачами й студентами, батьками студентів тощо.

Висунуто припущення про співіснування та взаємодію в коледжі двох середовищ:

– цілісного освітнього середовища, утвореного взаємозв'язками та взаємодією всіх перелічених вище учасників освітньо-виховного процесу;

– внутрішнього професійно-педагогічного середовища, утвореного взаємозв'язками та взаємодією адміністрації, структурних підрозділів та педагогічного колективу.

Розкрито функції навчального і навчально-виробничого відділів, а також методичних об'єднань щодо розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів коледжу.

Запропоновано єдиний підхід до роботи підсистем внутрішнього професійно-педагогічного середовища коледжу, спрямованої на розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів.

Схарактеризовано систему моніторингу процесу розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів. Розкрито механізм залучення до моніторингу всіх учасників освітнього процесу коледжу: представників адміністрації, педагогічного колективу, студентства, батьків студентів.

Ключові слова: компетентність, професійно-педагогічна компетентність, освітнє середовище, взаємодія, викладачі, коледж.

Демиденко В. В. Средовой подход к развитию профессионально-педагогической компетентности преподавателей колледжа. В статье рассмотрены основные подходы к трактовке понятий «среда» и «образовательная среда». Под образовательной средой понимается часть социокультурного пространства, зона взаимодействия пространственно-предметной, социальной и организационно-технологической составляющих образовательного процесса.

Образовательное пространство колледжа рассматривается как пространство взаимодействия различных подсистем, в том числе — образованных участниками образовательно-воспитательного процесса: администрацией, педагогическим коллективом, студенческим коллективом, отдельными преподавателями и студентами, родителями студентов и т. п.

Выдвинуто предположение о сосуществовании и взаимодействии в колледже двух сред:

– целостной образовательной среды, образованной взаимосвязями и взаимодействием всех перечисленных выше участников образовательно-воспитательного процесса;

– внутренней профессионально-педагогической среды, образованной взаимосвязями и взаимодействием администрации, структурных подразделений и педагогического коллектива.

Раскрыты функции учебного и учебно-производственного отделов, а также методических объединений по развитию профессионально-педагогической компетентности преподавателей колледжа.

Предложен единый подход к работе подсистем внутренней профессионально-педагогической среды колледжа, направленной на развитие профессионально-педагогической компетентности преподавателей.

Охарактеризована система мониторинга процесса развития профессионально-педагогической компетентности преподавателей. Раскрыт механизм приобщения к мониторингу всех участников образовательного процесса колледжа: представителей администрации, педагогического коллектива, студенчества, родителей студентов.

Ключевые слова: компетентность, профессионально-педагогическая компетентность, образовательная среда, взаимодействие, преподаватели, колледж.

Постановка проблеми. «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» для здійснення стабільного розвитку і нового якісного прориву в національній системі освіти передбачає: реалізацію сучасних технологій професійного вдосконалення та підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів системи освіти відповідно до вимог інноваційного розвитку освіти; забезпечення випереджувального

характеру підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів відповідно до потреб реформування системи освіти, викликів сучасного суспільного розвитку [5].

Разом із тим, як зазначається, зусилля органів управління освітою, науково-методичних служб за підтримки всього суспільства та держави повинні бути зосереджені на реалізації стратегічних напрямів розвитку освіти, подоланні наявних проблем, виконанні перспективних завдань, серед яких оновлення цілей і змісту освіти на основі компетентнісного підходу та особистісної орієнтації, урахування світового досвіду [Там само].

Питання професійно-педагогічної компетентності вчителя й викладача досліджувалися в різних аспектах. Так, у працях С. Вітвицької, М. Жалдака, В. Лозової, Н. Никандрова та ін. розробляються вимоги до загальної педагогічної підготовки майбутніх освітян. Зміст педагогічної освіти досліджується у працях А. Бойко, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Лугового, П. Підласого та ін. Умови формування особистості вчителя й викладача, його професійної та педагогічної культури досліджувалися В. Гриньовою, В. Євдокимовим, Н. Кузьміною, А. Марковою, І. Прокопенком, С. Сисоєвою, В. Слатьоніним та ін.

Різноманітні проблеми післядипломної педагогічної освіти розкриваються в дослідженнях М. Боритка, Н. Клокар, В. Маслова, В. Олійника, Н. Протасової, Т. Сорочан та ін. Зокрема, створення умов для забезпечення професійного зростання педагогів досліджується в працях М. Берулави, Є. Бондаревської, Н. Ваганової, І. Кобзенко, Г. Корнетова, В. Семиченко, В. Серикова та ін.

Останнім часом увагу педагогів-дослідників усе частіше привертає проблема використання педагогічного потенціалу освітньо-виховного середовища навчального закладу, що розглядається як одна з умов підвищення ефективності освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Великий тлумачний словник сучасної української мови наводить декілька трактувань терміна «середовище»: 1. Речовини, тіла, що заповнюють який-небудь простір і мають певні властивості; сфера. 2. Сукупність природних умов, у яких відбувається життєдіяльність якого-небудь організму. 3. Соціально-побутові умови життя людини; оточення [1, с. 1309].

Як підкреслює фінський учений Тимо Ярвилехто, «навколишнє середовище — не пасивне оточення організму, але активна частина системи, що веде до результативної поведінки» [13]. Тут ми погоджуємося з К. Юр'євою і вважаємо доцільною паралель з природничо-науковим трактуванням, згідно з яким певний ґрунт («простір») перетворюється на «субстрат» чи «живильне

середовище» тільки за умови розташування на ньому, присутності яких-небудь живих організмів («суб'єктів життя»), які взаємодіють з цим середовищем, живляться ним [10; 11].

Авторитетний російський дослідник середовищного підходу В. Слободчиков відзначає, що освітнє «середовище починається там, де відбувається зустріч того, хто освічує, й того, хто освічується, де вони починають спільно його проектувати та будувати – і як предмет, і як ресурс своєї спільної діяльності; і де між окремими інститутами, програмами, суб'єктами освіти, освітніми діяльностями починають вибудовуватися певні зв'язки й відносини» [8].

В. Ясвін продовжує окреслену лінію та вважає, що освітній ефект середовища забезпечується комплексом можливостей для саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу. Цей комплекс охоплює, на його думку, три структурні компоненти освітнього середовища: просторово-предметний; соціальний та організаційно-технологічний [12].

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття. Здебільшого в педагогічних дослідженнях виявляється вплив освітнього чи виховного середовища на учнів/студентів. Ми ж ставимо собі за мету розглянути можливість створення всередині освітнього середовища навчального закладу професійно-педагогічного середовища, орієнтованого на розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті нашого дослідження під освітнім середовищем ми будемо розуміти частину соціокультурного простору, зону взаємодії освітніх систем, їхніх елементів, освітнього матеріалу та суб'єктів освітніх процесів [6, с. 91]. При цьому поняття «освітнє середовище» відображує взаємозв'язок умов, що забезпечують освіту особистості, але, на відміну від поняття «освітній простір» (наприклад, у трактуванні В. Козирєва [4]), передбачає обов'язкову присутність суб'єкта, взаємовплив, взаємодію оточення з особистістю [7, с. 29].

Освітнє середовище коледжу ми розуміємо як простір взаємодії різноманітних підсистем, утворених учасниками освітньо-виховного процесу: адміністрація — педагогічний колектив, педагогічний колектив — студентський колектив, педагогічний колектив — викладач, викладач — викладач, викладач — студентська група, викладач — студент, студентська група — студент, студент — батьки, викладач — батьки студента тощо.

Вивчення особливостей взаємовідносин, що складаються між учасниками освітньо-виховного процесу, структурними підрозділами, об'єднаннями викладачів уможливило висунення припущення про співіснування та взаємодію в коледжі двох середовищ:

– цілісного освітнього середовища, утвореного взаємозв'язками та взаємодією всіх перелічених вище учасників освітньо-виховного процесу;

– внутрішнього професійно-педагогічного середовища, утвореного взаємозв'язками та взаємодією адміністрації, структурних підрозділів та педагогічного колективу.

Аналіз нормативної документації, що регламентує функціонування професійного коледжу, дав змогу виокремити у внутрішньому професійно-педагогічному середовищі коледжу також низку структурних підсистем, безпосередньо дотичних до розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів. До таких нами віднесено навчальний і навчально-виробничий відділи, а також методичні об'єднання викладачів.

Діяльність навчального відділу спрямована на організацію професійно-педагогічної діяльності викладачів, забезпечення практичного опанування й застосування ними сучасних педагогічних технологій. Навчально-виробничий відділ створює умови для реалізації та вдосконалення фахових і фахово-педагогічних знань і вмінь викладачів. Методичні об'єднання покликані сприяти розвиткові методичної компетентності як складника професійно-педагогічної компетентності викладачів, а також створенню й практичному використанню ними сучасного навчально-методичного забезпечення освітнього процесу.

У ході дослідження було запропоновано єдиний підхід до роботи підсистем внутрішнього професійно-педагогічного середовища коледжу, спрямованої на розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів, що передбачає:

– планування розвитку професійно-педагогічної компетентності з урахуванням основних функцій викладача коледжу;

– організацію індивідуалізованого особистісно спрямованого процесу розвитку професійно-педагогічної компетентності кожного викладача на діагностичній основі та на підставі критерію «кваліфікаційного дефіциту» (Ю. Тюнников [9]);

– створення єдиної інформаційної бази для викладачів, що містить нормативні вимоги до професійно-педагогічної компетентності, банк педагогічних технологій, методичні матеріали, зразки документації, оперативну інформацію;

– організацію обговорення проблем розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів у внутрішньому професійно-педагогічному середовищі — на засіданнях педагогічної та методичної рад, методичних об'єднань викладачів тощо

Засоби навчальної та науково-дослідної роботи

– організацію і здійснення моніторингу процесу розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів із залученням всіх учасників освітнього процесу коледжу та з наступним аналізом і корекцією результатів.

У процесі розробки системи моніторингу процесу розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів ми виходили насамперед з тих позицій, що професійна компетентність є запорукою якості професійної діяльності педагогів, яка, у свою чергу, виступає як здатність задовольняти потреби основних споживачів освітніх послуг. Тож до оцінювання професійної компетентності педагогів нами були залучені, поряд з адміністрацією та педагогічним колективом коледжу, студенти та їх батьки.

Було розроблено систему критеріїв оцінювання рівня професійної компетентності педагогів представниками кожної з цих груп учасників освітньо-виховного процесу коледжу [3].

Так, оцінюванню представниками адміністрації підлягають: рівень теоретичної підготовки з дисципліни; рівень практичної підготовки з дисципліни; результативність роботи (участь студентів у олімпіадах, конкурсах та інших заходах, які відбулися у міжзатестаційний період); наявність власних методик викладання, педагогічних технологій, методичних розробок тощо; участь у поширенні інноваційного педагогічного досвіду (організація і проведення семінарів, конференцій, педагогічних читань, публікацій, видань тощо); рівень відкритих занять, заходів, які проводив викладач в міжзатестаційний період; внесок у створення (поповнення) матеріально-технічної бази коледжу (кабінету); допомога колегам по роботі; рівень виконавчої дисципліни; рівень загальної культури.

Члени предметних комісій та інші колеги по роботі оцінюють: наукове обґрунтування досвіду роботи, застосування педагогічних інновацій та технологій; розробку та видання методичних рекомендацій, посібників, підручників у міжзатестаційний період; поширення і впровадження інноваційного педагогічного досвіду; надання практичної допомоги колегам по роботі, молодим викладачам; участь у семінарах, педагогічних читаннях, конференціях тощо; ефективність та результативність роботи в предметній комісії; рівень виконавчої дисципліни; ефективність роботи з батьками студентів; авторитет серед студентів; внесок у створення (поповнення) матеріально-технічної бази коледжу (кабінету); наявність моральних якостей (порядність, чесність та ін.); рівень загальної культури.

Студенти залучаються до оцінювання: вміння викладача стимулювати пізнавальний інтерес на заняттях; вміння викладача цікаво організовувати роботу гуртка, секції, факультативу; глибини знань, які дає викладач з дисципліни; ерудиції викладача; свідомості дисципліни на заняттях;

об'єктивності оцінювання навчальних досягнень студентів; вимогливості викладача по відношенню до себе; справедливості педагога по відношенню до інших людей; психологічного клімату на заняттях; авторитету педагога в студентському середовищі.

Батьки студентів оцінюють: ступінь своєї задоволеності рівнем розвитку пізнавального інтересу студента по відношенню до навчального предмета, який веде викладач; вплив викладача на становлення особистості їхньої дитини; зацікавленість студента в роботі секції, гуртка, факультативу, які веде викладач; об'єктивність та уважність ставлення викладача до їхньої дитини; уважність та демократичність викладача по відношенню до них як до батьків студента; рівень загальної культури викладача.

Ступінь вияву кожного з критеріїв оцінюється від 1 до 3 балів. Узагальнена оцінка кожним учасником освітньо-виховного процесу професійної компетентності викладача отримується в результаті ділення суми балів на кількість критеріїв, помножену на 3 (максимальний можливий бал). Рівень сформованості професійно-педагогічної компетентності викладача визначається за шкалою: 0,9–1,0 — оптимальний рівень; 0,6–0,8 — продуктивний рівень; 0,3–0,5 — репродуктивний рівень; 0,1–0,2 — інтуїтивний рівень.

Визнання рефлексії невід'ємним складником професійно-педагогічної компетентності зумовлює необхідність самооцінки викладачем своєї діяльності, сформованості професійно значущих особистісних якостей та результативності освітнього процесу за такими блоками: дидактичні знання та вміння, методичні знання та вміння, знання та вміння у сфері виховання, сформованість професійно значущих особистісних якостей.

Висновки. У процесі розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів коледжу має бути повноцінно використаний мало досліджений досі потенціал освітнього середовища навчального закладу, утвореного взаємодією його просторово-предметного, соціального та організаційно-технологічного складників.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі пов'язані з детальною розробкою, теоретичним обґрунтуванням та експериментальною перевіркою технології розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів коледжу. Ключовою умовою дієвості такої технології має стати створення й функціонування професійно-педагогічного середовища навчального закладу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. — 1736 с.

Засоби навчальної та науково-дослідної роботи

2. Демиденко В. В. Ключевые проблемы создания системы компетентностно ориентированного последипломного педагогического образования / Демиденко В. В. // Проблемы сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія : зб. статей / ред. кол.: О. В. Глузман, М. Я. Ігнатенко, В. С. Заслуженюк та інші. — Ялта : РВНЗ КГУ, 2013. — Вип. 41. — Ч.3. — С. 197–201.
3. Деміденко В. В. Оцінювання професійної компетентності викладачів автотранспортного коледжу / Деміденко В. В. // Науково-практичні аспекти психології та педагогіки : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, Україна, 13–14 липня 2012 року). — Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2012. — С. 49–52.
4. Козырев В. А. Построение модели гуманитарной образовательной среды / Козырев Владимир Алексеевич // Педагогика. — 1999. — № 2. — С. 26–32.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року // Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України № 344/2013 [Електронний ресурс] / Офіційне інтернет-представництво Президента України. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>
6. Новые ценности образования: Культурная и мультикультурная среда школ / ред. Р. М. Люсиер и др. — М. : Педагогика, 1996. — 184 с.
7. Палаткина Г. В. Этнопедагогические факторы мультикультурного образования : дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Палаткина Галина Владимировна. — Москва, 2003. — 400 с.
8. Слободчиков В. И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры / В. И. Слободчиков // Новые ценности образования: культурные модели школ. Вып. 7. — М. : Инноватор-Bennet college, 1997. — С. 177–184.
9. Тюнников Ю. С. Формирование информационной базы проектирования образовательной программы дополнительного профессионального образования / Ю. С. Тюнников // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 3 : Педагогика и психология. — 2010. — №4. — С. 49–53.
10. Юр'єва К. А. Середовищний підхід у підготовці майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного розмаїття сучасного суспільства / Юр'єва К. А. // Науково-практичні аспекти психології та педагогіки : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, Україна, 13–14 липня 2012 року). — Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2012. — С. 27–31.
11. Юрьева Е. А. Международный контингент студентов как средовой фактор личностно-профессионального становления будущих педагогов / Юрьева Е. А. // Личность в изменяющихся социальных условиях : сб. статей II Междунар. научно-

практ. конф. Красноярск, 6–8 ноября 2013 года / Е. В. Гордиенко (отв. ред.); ред. кол.; Краснояр. гос. пед. ун-т им. В.П. Астафьева. — Красноярск : [б. и.], 2013. — С. 262–270.

12. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. — М. : Смысл, 2001. — 368 с.

13. Jarvilehto, T. (1999) The theory of the organism-environment system: III. Role of efferent influences on receptors in the formation of knowledge. *Integrative Physiological and Behavioral Science*, (34), pp. 90–100.

ABSTRACT

ENVIRONMENTAL APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL-PEDAGOGIC COMPETENCE OF THE COLLEGE TEACHERS

V. V. Demidenko

Kupiansk Motor Transport College (Kupiansk, Kharkiv region, Ukraine)

E-mail: demidenko_victor@mail.ru

The article reveals main approaches to understanding the ideas of “environment” and “educational environment”. “Educational environment” stands for a part of sociocultural area, the interaction zone of space-object, social and organizational-technological components of the educational process.

The educational space of the college is regarded as the space of interaction of different sub-systems, among which are formed by the participants of the educational process: administration, pedagogic staff, students, single teachers and students, students’ parents and so on.

The article suggests the coexistence and cooperation of the following environments in the college:

- an integral educational environment, formed by the relations and interactions of the all participants of the educational process listed above;
- an internal professional-pedagogical environment, formed by the coexistence and cooperation of the administration (management), structural departments and pedagogical staff.

There have been revealed the functions of the educational and educational-manufacturing departments, as well as methodical unions as for the development of professional-pedagogic competence of the college teachers.

The article suggests a unified approach towards the work of subsystems of the internal professional-pedagogical environment of the college, aimed on to the development of the professional-pedagogic competence of the teachers.

The monitoring system of the development process of professional-pedagogic competence of the teachers has been characterized. The mechanism of involvement of all the participants of the college educational process: representatives of the administration, pedagogical staff, students, students' parents to the monitoring has been revealed.

Keywords: competence, professional-pedagogic competence, educational environment, interaction, teachers, college.